

Աղասի Այվազյան | Ալիբի

Դատախազության աշխատակցի ասելով՝ ինձ փնտրում էին արդեն մեկ ամսից ավելի: Ես քաջերից չեմ, ապրել եմ խոհեմ, և տազնապահար կլինեի, եթե հենց սկզբից չզգուշացնեին, որ իմ ներկայությունը անհրաժեշտ է ուրիշի քրեական գործով: Իսկ ուրիշի գործը, ամեն դեպքում, կատակ բան չէր՝ մարդասպանություն, և իմ անձի նույնիսկ հիշատակումը նման գործում արդեն խաթարում էր իմ՝ մշտաբնակի կանոնավորված կյանքի անելու էջ ընթացքը:

Այնուամենայնիվ, ուրիշ ելք չունենալով, ես պատրաստ էի հեզաբար կատարել ինձանից պահանջվող բոլոր անելիքները: Տարան մեղադրյալի մոտ, նա ինձ ճանաչեց: Մնում էր, որ ես էլ իրեն ճանաչեի: Ես նրա ալիբին էի: Ասացի, որ նրան առաջին անգամ եմ տեսնում:

Ներշնչելով և պարտադրելով, որ ես, խղճի ձայնին հետևելով՝ ճշմարտության դեմ չմեղանչեմ, նրան ինձ երկրորդ անգամ ցույց տվեցին: Սենյակն այնպիսին էր, որ ես նրան տեսնում էի, նա ինձ՝ ոչ: Կրկնեցի, որ առաջին անգամ եմ տեսնում:

– Արդեն երկրորդ,– հեզամտեց դատախազության աշխատակիցը և ասաց, որ ավելի հավաք լինեմ և մանրագնին ու ուշադիր դիտեմ:

Այդպես էլ արեցի՝ մտովի ինքս ինձ կրկնելով, որ իմ հիշողությունից է միգուցե կախված մարդու կյանքը:

Երկար ու մանրակրկիտ դիտելուց հետո կրկին ասացի, որ ես նրան չեմ ճանաչում:

– Զեք ճանաչո՞ւմ, թե՞ չեք տեսել: Այս երկու երևույթի միջև թերևս մեծ տարբերություն կար, և ես վերստին լարեցի ուշադրությունս:

– Զեմ տեսել,– ասացի ես: Ստորագրելով իմ անցաթուղթը՝ քննիչն ասաց.

– Դուք նրա միակ ալիբին էիք... Եվ եթե իսկապես նրան չեք տեսել, նրա վիճակը շատ ծանր կլինի... Սակայն ճշմարտությունը նման դեպքում ամեն ինչից վեր է...

Դատախազությունից դուրս եկա թեթևացած, բայց այդ թեթևությունը մակերեսի ազատություն էր: Քանզի իմ խառնվածքի ծայրահեղ հատկություններից մեկը՝ այն, որ ես ինձ միշտ դնում եմ դիմացինիս տեղը և վերզգում նրա զգացածը, տառապում, վախենում նրա փոխարեն, հետզհետե սկսեց գործել: Ճշմարտությունը սկսեցի դիտել

երկու կողմից՝ նրա և իմ: Մեր առերեսման ամբողջ պատկերը ավելի ցցուն, ընդգծված մակատեսքով վերախաղացվեց իմ մեջ: Ես հիշեցի, որ ինձ տեսնելուն պես նրա աչքերն աշխուժացան... Ինչո՞ւ... Ուրեմն նա իր հույսը կապել էր ինձ հետ... Ինչո՞ւ... Եվ որտեղի՞ց նա ինձ գիտեր: Ասել էր, որ սպանության ժամերին նա հանդիպել է ինձ «Այրարատ» կինոթատրոնի ավտոսրահում և զրուցել ամերիկյան մեքենաների մասին: Ավտոսրահ ես այցելել եմ մի քանի անգամ: Օրերն ու ժամերը չեմ հիշում... Նա ինձ հիշում է, ես նրան՝ ոչ: Ոչ միայն չեմ հիշում, ես նրան տեսնում եմ առաջին անգամ: Բոլորովին անծանոթ դեմք է: Բայց ինչո՞ւ նա ուրախացավ՝ ինձ տեսնելով: Ինչո՞ւ: Գուցե ինչ-որ ժամանակ ինձ տեսել է ավտոսրահում: Ոճրագործությունից առաջ: Եվ ալիքի ընտրել իր համար: Նկատելով իմ մոլոր արտահայտությունը: Իսկ ես այդպիսին եմ: Թեպետ իմ գործը չի... Ես կշփոթվեմ քրեագիտական վերլուծություններում... Ինձ համար կարևոր է ճշմարտությունը... Ինձ համար կարևոր է՝ տեսնել եմ նրան, թե չէ... Թեկուզ ոչ այն օրն ու ժամին, երբ տեղի է ունեցել սպանությունը, այլ ընդհանրապես՝ տեսնել եմ նրան իմ կյանքում, թե ոչ... Երկմտանքի այդ անիվը, որ պտտվեց իմ մեջ, իր չարխերի արանքն առնելով հինն ու նորը, տեսածս ու երևակայածս, գիտակցությունս ու ենթագիտակցությունս, ինձ մտցրեց նյարդային աղտամուղտի մեջ... Ինչ բան է տեսել, ինչ բան է հիշել, ինչ բան է պահի մեջ երևացող և հիշողության մեջ մնացող որևէ առարկա՝ գոյության խաբեական իրականությունում:

Երբ մետրոյի «Զորավար Անդրանիկ» կայարանից դուրս ես գալիս, ելքը և աստիճանները մի կերպ են ընկալվում: Պատկերը՝ նույն վաճառասեղաններով, մարդկանցով երևութանում է յուրովի, միայն «ելք» է քո այդ գործողության անունը:

Երբ մտնում ես մետրոյի նույն այդ «Զորավար Անդրանիկ» կայարանը, նույն այդ աստիճանները, նույն վաճառասեղաններն ու նույն մարդիկ բոլորովին այլ կերպ են ընկալվում:

Կարծես տարբեր քաղաքների տարբեր մետրոների տարբեր կայարաններ են: Պատկերն ուրիշ է՝ իր մակատեսքստով, տրամադրական կենսոլորտով: Լոկ գործողության անունն է փոխվում՝ «մուտք»: Կարող է և հակառակը լինել: Կարևորը դա չէ:

Կարևորն այն է, որ երբեք ոչինչ իր իսկական տեսքով չես ընկալում: (Եթե իսկական տեսք ընդհանրապես գոյություն ունի): Տեսնում ես պահը և ոչ թե առարկան: Ստացվում է՝ դու չես տեսնում իրական պատկերը: Շատերը համոզված են, որ ճանաչում են իրենց մերձավորներին:

Երբեմն նրանք զարմանում են՝ այս պահին տվյալ դեմքը, ասենք՝ կնոջ դեմքը անծանոթ է թվում, կամ անծանոթության երանգ ունի: Ավելի գեղեցիկ է կամ ավելի տգեղ, կամ ոչ այս ոչ այն, այլ մի ուրիշ դեմք է: Մի ուրիշ պատկեր: Թերևս պատճառը որոնվի կիսադեմի կամ երեք քառորդ դիտակետի մեջ:

Բայց նույնիսկ բացարձակապես նույն դիրքով ու նույն լույսով օրվա միևնույն ժամին, անկողնում, խոհանոցում դուք հաճախ տեսնում եք մի անձնավորության տարբեր դեմքերը:

Եթե ավելի հեռուն գնանք՝ դուք ընդհանրապես չեք տեսնում ձեր մերձավորի դեմքը: Ի՞նչ կարող եք հիշել մեկ շաբաթ հետո տանից հեռու, ի՞նչ կարող եք մտաբերել 20, 30, 40 տարի անց ձեր մեծ բաժանումից հետո: Հոնքի մի մասը, ծնոտը, ականջի ձևը, եթե երբևիցե նկատել էիք նրա ականջները: Թերևս ականջները այդպես էլ չէիք տեսել: Դուք պետք է ձեր զգացմունքներից որևէ մի երանգին փաթաթված թրթիռ հիշեք՝ մտաբերելու համար ձեր հարազատին: Եվ նույնիսկ այդ թրթիռն էլ հազար ու մի երանգ ունի, որոնց ընտրությունը կախված է հիշողության պահի հուզական վիճակից:

Հեռուստացույցի էկրանին կատարվող գործողությունից դուք ինչքա՞ն բան կարող եք տեսնել, չեմ ասում՝ ըմբռնել: Երեք գործող անձանց գործողություննե՞րը, նրանց փոխադարձ հայացքնե՞րը, յուրաքանչյուրի կերպարա՞նքը, նրանց դեմքե՞րը, դեմքերի մանրամասնե՞րը... Դրա համար մի կյանքը հերիք չէ՝ լոկ մի կադրի համար... Այնպես որ՝ դուք ոչինչ չեք տեսնում:

Եթե այդ գործողությունը երկրորդ անգամ դիտեք (իսկ կյանքում դրա հնարավորությունը չկա), լավագույն դեպքում կտեսնեք միայն մի հերոսի ընդհանուր պատկերը: Քիթը, բերանը, աչքերը առանձին-առանձին չեք տեսնի: Եթե օպերատորը ցույց չտա: Իսկ ո՞ր օպերատորն է ցույց տալիս ձեր կնոջ մանրամասները: Ինքներդ եք ընտրում, և ամեն անգամ պատկերը տարբեր է: Ի վերջո, դուք չեք կարող տեսնել մի առարկան ամբողջովին: Դուք երբեք պատկերացում չեք ունենա առարկայի իսկական պատկերի մասին, եթե այն գոյություն ունի:

Ես հարց եմ տալիս ինձ՝ կարո՞ղ եմ հիշել հորս: Արթնացնում եմ իմ զգացմունքները նրա նկատմամբ և հիշում հարազատությունը միայն: Գնալով՝ ես չեմ կարողանում նրա ամբողջական և մշտական, հավերժական ու անփոփոխ կերպարը պատկերել:

Իմ լինել-չլինելու տառապանքները հյուսեցին մի կախովի կամուրջ, որը տարավ Գոյարարի մոտ:

– Ժամանակն է մի նոր ջրհեղեղի,- ասաց Գոյարարը: – Մարդկությունը շեղվել է բանականից, պղծվել է ամեն ինչ...Դու աշխարհի ալիքին ես... Ասա՝ տեսել ես այդ ամենը...

– Ի՞նչը... այդ ամենը,- շփոթված մտմտացի նսեմս:

– Աշխարհը... – ասաց զարմացած Գոյարարը:

Ես ուզեցի պատկերացնել աշխարհը: Տարբեր առարկաներ, գույեր, ձայներ խառնվեցին, ջանում էի մի ձև տեսնել, մի որոշակիություն մտցնել իմ երևակայության մեջ՝ ոչինչ չէր ստացվում: Ամեն ինչ միահյուսվեց, մի ընդհանուր զանգված դարձավ՝ դեռ մի գույնի ու ձևի, ապա տարբեր ու տարբեր, և սկսեց մոտենալ ու հեռանալ՝ ոչ կողմ ուներ, ոչ նիստ, ոչ ձև, ոչ հնչյուն... Ճգնեցի հասկանալ՝ ո՞րն է պիղծն ու մաքուրը, խառնարարն ու բանականը, ի՞նչն է առաքինին ու պակասավորը այդ անորոշ թանձրուկի մեջ, և բառերը, որ իմ ուղեղում միայն հայերեն էին և ռուսերեն, և իմաստները, որ գոնե շրջագծել էի ինչ-որ զգացմունքներով, դուրս եկան իրենց սահմանագծից, ցնդեցին...

Պատկառագորու Գոյարարի առջև կուչ եկած՝ ես փորձում էի ներողություն խնդրել իմ վատ հիշողության համար, ասել, որ ես ալիբի չեմ կարող լինել... սակայն չէի կարողանում նրան տեսադաշտիս մեջ առնել, որպեսզի կարողանայի որոշակի ուղղությամբ, հարգալից, ինչպես պատշաճ է հավատացյալ և բարեպաշտ անձնավորությանը, պարկեշտ ու հեզաբարո բարբառել: Նա մեկ ծերունի էր երևում, մեկ՝ հաղթանդամ պարմանի, մեկ՝ լույսի վիթխարի խաղ...

– Ես նրան չեմ տեսել, – վերջապես արտաբերեցի գլխահակ:

– Ի՞նչը չես տեսել... – նորեն զարմացավ Գոյարարը: – Աշխա՞րհը...

– Այո... – գլուխս տմբտմբացրի ես:

– Բայց նա քեզ տեսել է... – ասաց քննիչը:

Ես սթափվեցի:

– Ո՞վ՝ նա:

– Մեղադրյալը: